

CATECHISMUS
VAN DE COMPASSIE

uit de kunst

CHRISTIANE BERKVEN - STEVELINCK | AD ABLAS

••

ILLUSTRATIES: BRIGIDA ALMEIDA

Inhoudsopgave

Voorwoord 11

Inleiding 12

12 bijbelwoorden in kunst en cultuur

I COMPASSIE 17

Alle Menschen werden Brüder (Schiller)

- Uit de kunst 19
- De dame met de lamp 19
- Mijn broeders hoeder? 20
- Ode an die Freude 21
- De Gulden Regel 21
- Charter for Compassion 22
- Uit de bijbel 23

2 GELIJKHEID 27

Gelijkheid verwekt geen oorlog (Einstein)

- Uit de kunst 29
- Liberté, égalité, fraternité 29
- Survival of the fittest 30
- Een kooi voor nachtegalen 31
- All animals are equal 32
- Jood, ik mis je! 33
- Uit de bijbel 34

3 VERBONDENHEID 37

Ik hoor erbij! Belachelijk hè?

(Ramses Shaffy bij het verkrijgen van zijn Nederlands paspoort)

- Uit de kunst 39
- Ik ben van mezelf 39
- De Internationale 40
- Tussen telefoonklapper en Hyves 41
- Verkeerd verbonden 42
- De vlinder uit Brazilië 43
- Wil ik ergens bijhoren? 43
- Uit de bijbel 44

4 VERZOENING 47

Hoeveel leed kent de mensheid niet omdat ze de weg

naar de verzoening niet kent (Johannes Paulus II)

- Uit de kunst 49
- On kissing terms 49
- Zoenoffer 50
- Mijn naam is Victoria 51
- Verzoeningsprogrammas 51
- Vlada en Ivica 52
- Joyeux Noël dans les tranchées 53
- Wiedergutmachung 54
- Uit de bijbel 55

5 RECHTVAARDIGHEID 59

Rechtvaardigheid zonder wijsheid is onmogelijk

(James Anthony Froude)

- Uit de kunst 61
- Onrecht kan ik niet uitstaan 62
- De laatste der rechtvaardigen 62
- Righteous among the Nations 63
- Recht door zee 63
- Een radicale rechtvaardige 64
- Uit de bijbel 65

6 VREDE 69

*Vrede kan niet bereikt worden door middel van strijdkracht.
Het kan alleen bereikt worden door middel van ons verstand
(Einstein)*

- Uit de kunst 71
- Oorlog en vrede 71
- Gebroken geweer 72
- Vrede, welke vrede? 73
- Woodstock 75
- Ben ik in balans? 75
- Sjaloom/Salaam/Vrede 76
- Uit de bijbel 77

7 WAARHEID 79

*Alleen de naïevelingen geloven dat de waarheid in het midden ligt;
in het midden liggen de compromissen, de gecasteerde waarheden
(Gie van den Berghe)*

- Uit de kunst 81
- Wat is waarheid? 81
- Naakt of bloot? 82
- Check en dubbel check 83
- De onttoverde wereld 84
- Vas, vis et deviens 84
- Niet te bewijzen en toch waar 85
- Uit de bijbel 86

8 VRIJHEID 89

Ich bin ein Berliner (John F. Kennedy)

- Uit de kunst 91
- De terugkerende guillotine 91
- Vrijheid blijheid? 92
- Ich bin ein Berliner! 93
- Cry freedom 93
- Vrije wil of niet? 94
- Innerlijke vrijheid 94
- I did it my way 95
- Uit de bijbel 96

9	ROEPING	99
	<i>Roeping is de liefdevolle uitnodiging en het innerlijk appèl te worden wie je bent</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Uit de kunst 101 • Hoe een afgedankt woord trendy kan worden 101 • Ik word tramconductor! 102 • Niet te groot! 102 • Nasir 103 • Iconen van roeping 103 • Wat ik zo graag zou willen... 104 • Uit de bijbel 105 	
10	GELOOF	109
	<i>Geloven is erop vertrouwen dat datgene wat je verhoopt waar is (Fons Jansen)</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Uit de kunst 111 • Waar geloof ik in? 111 • Taalstrijd 112 • Europese identiteit en geloof 113 • Chariots of fire 114 • Hoed u voor gelovigen! 115 • Uit de bijbel 116 	
11	GOD	119
	<i>God is gek (Kluun)</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Uit de kunst 121 • Er is meer tussen hemel en aarde, maar vraag me niet wat! 121 • God is toch allang dood? 122 • Een onbestemd verlangen 122 • Een God die niet bestaat maar wel gebeurt 123 • God is zo gek nog niet 124 • Uit de bijbel 125 	

12 LIEFDE

127

*Er zijn zoveel verschillende vormen van liefde,
als er momenten zijn in de tijd (Jane Austen)*

- Uit de kunst 129
- Liefde is een kameleon 129
- Fahrenheit 451 130
- Leven zonder liefde is ondenkbaar 131
- Carrezze 131
- Huggs 132
- Universele liefde en compassie 132
- Uit de bijbel 133

Lijst van afbeeldingen

136

Bibliografie

137

Filmografie

138

Muziek

138

We staan voor een volgende beschavingsopdracht.
Na de fase van werken aan emancipatie,
het ontwikkelen van de individualiteit,
gaat het nu om het verbinden van individualiteit
met verantwoordelijkheid nemen voor het geheel.
Compassie is daarvoor een onmisbaar ingrediënt.

Herman Wijffels, bij de lancering van de
Charter for Compassion op 12 november 2009
in de Mozes- en Aäronkerk te Amsterdam

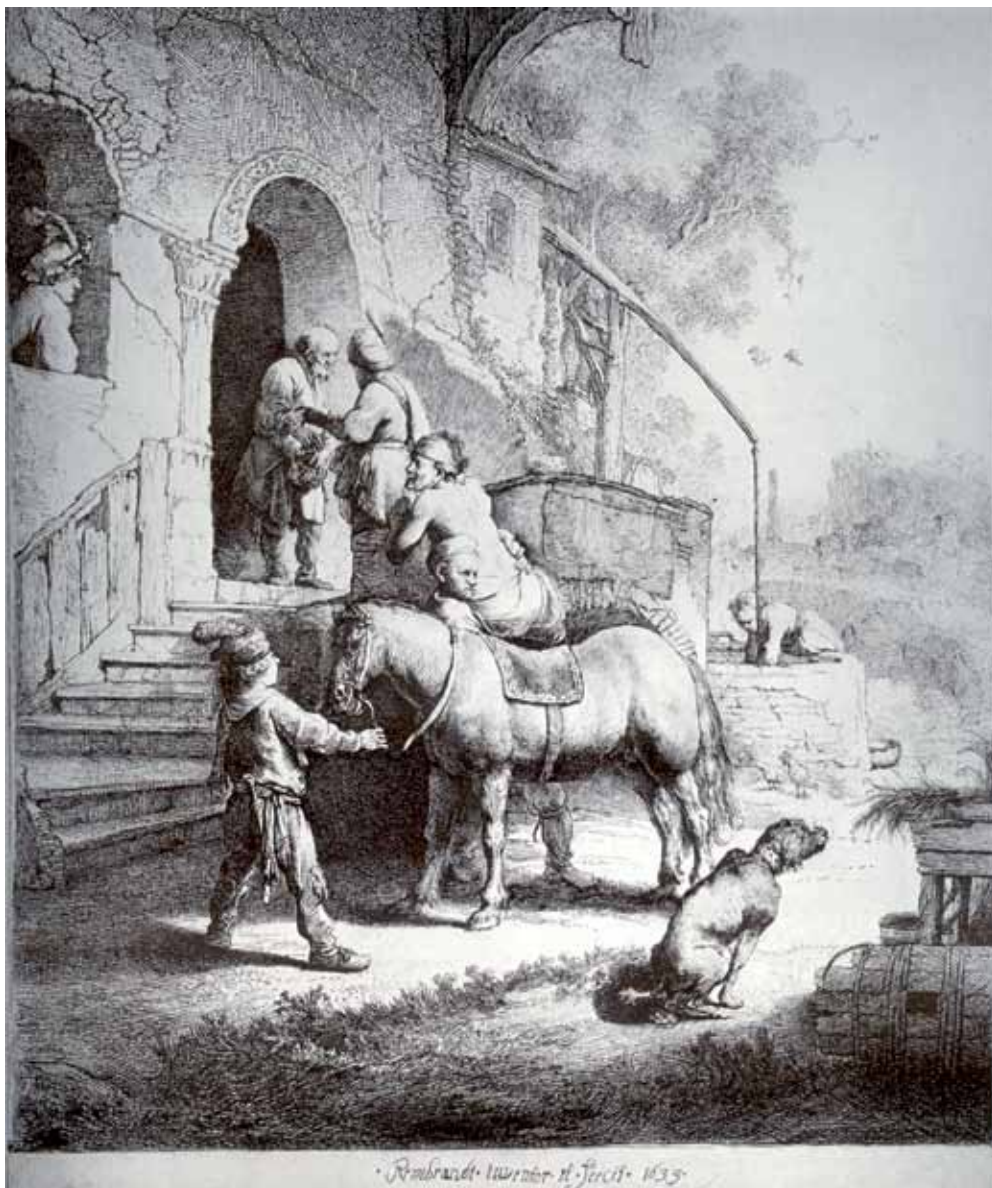

COMPASSIE

Alle Menschen werden Brüder

Schiller

Compassie

Rembrandt | De barmhartige Samaritaan | 1633
Ets, 25.4x 20.3 cm | Amsterdam, Rijksprentenkabinet

Uit de kunst

Een gewonde man, half naakt, wordt van een paard geholpen en een herberg binnengebracht. Het paard is van de Samaritaan, die bij de deur van de herberg geld overhandigt aan de herbergier. Het verhaal is bekend: een man is onderweg door rovers overvallen. Ze laten hem berooid en gewond achter. Een priester en een leviet lopen langs, maar laten de man liggen. De derde persoon die langs komt is een rijke Samaritaan. Hij ziet de man en stijgt van zijn paard af om hem te hulp te komen. Hij verzorgt de gewonde ter plekke, hijst hem op zijn paard en brengt hem naar de dichtstbijzijnde herberg. Rembrandt geeft een vrije interpretatie van het vervolg van het verhaal. In de bijbelse vertelling blijft de Samaritaan eerst een tijdje in de herberg met de gewonde. Pas bij zijn vertrek geeft hij de herbergier wat geld om voor de gewonde te zorgen. Hier betaalt de Samaritaan de herbergier vóóordat de gewonde de herberg wordt binnengebracht.

De dame met de lamp

Zou Rembrandt een latere, vrouwelijke versie van zijn barmhartige Samaritaan hebben willen etsen, dan is Florence Nightingale de beste kandidaat. Dit Engelse meisje uit de aristocratie is de grondlegger van de moderne verpleegkunde. Ze leefde in de tijd van de Krimoorlog, in het midden van de negentiende eeuw. In de genadeloze gevechten tussen Russen en Turken vielen duizenden gewonden. Zij crepeerden zonder dat iemand zich over hen ontfermde. Toen Nightingale dit vernam, besloot ze niet weg te kijken. Met een dertigtal jonge verpleegsters vertrok ze naar de Krim. Met gevaar voor eigen leven wist ze de chaos terug te dringen door ordentelijke veldhospitelen van de grond te krijgen. De dichter Henry Wadsworth Longfellow maakte van haar een portret in het gedicht *Santa Filomena*

*Thus thought I, as by night I read
Of the great army of the dead,
The trenches cold and damp,
The starved and frozen camp,*

*The wounded from the battle-plain,
In dreary hospitals of pain,
The cheerless corridors,
The cold and stony floors.*

*Lo! in that house of misery
A lady with a lamp I see
Pass through the glimmering gloom,
And flit from room to room.*

A lady with a lamp, de dame met de lamp, was geboren als icoon van de compassie, van het mededogen. Een vrouwelijke barmhartige Samaritaan.

Mijn broeders hoeder?

Barmhartigheid, medelijden, mededogen, compassie: in het woordenboek verwijzen deze woorden naar elkaar. Het hart is geraakt door de situatie waarin iemand zich bevindt, er ontstaat een band tussen de toeschouwer en degene die lijdt, een behoefte om te helpen, om te beschermen. Hoe zou dat komen? Is het een instinctieve reactie van de menselijke soort om soortgenoten te ondersteunen?

De Nederlandse *wildlife*-cineast Hugo van Lawick toonde in een van zijn prachtige natuurfilms (Hugo van Lawick, Wildlife collection 2009) hoe buffels, door leeuwen opgejaagd, de kreten van een bedreigd kalf horen, rechtsomkeer maken en gezamenlijk de belagers weggagen, terwijl ze het jonge dier veilig afschermen. Een adembenemende scène. Compassie of behoud van de soort? Van oudsher stelt de mens zich de vraag waarom hij voor een ander zou moeten zorgen. Vraag iemand hoe het gaat met een vriend die opzettelijk uit het oog is verloren. Het verongelijkte antwoord zou best kunnen klinken: 'Ben ik mijn broeders hoeder?' Een citaat uit het eerste boek van de joodse bijbel, opgetekend een slordige 2600 jaar geleden. Kaïn heeft zijn broeder Abel vermoord. God vraagt hem: 'waar is je broeder?' 'Ben ik mijn broeders hoeder?' antwoordt de moordenaar. De rest van het boek, Oude én Nieuwe Testament, is een pleidooi voor een positief antwoord op deze vraag, namelijk: ja, ik ben mijn broeders hoeder! Duizenden jaren kostte het daarna om dit besef uit te breiden en universeel te maken. Mijn broeder is niet alleen de zoon van onze gemeenschappelijke moeder, mijn landgenoot of mijn geloofsgenoot, maar elk mens die op de aarde rondloopt. Althans: zo zou het moeten zijn!

Uit de bijbel

Er kwam een wetgeleerde die Jezus op de proef wilde stellen. Hij vroeg: 'Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?' Jezus antwoordde: 'Wat staat er in de wet geschreven? Wat leest u daar?' De wetgeleerde antwoordde: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf.' 'U hebt juist geantwoord,' zei Jezus tegen hem. 'Doe dat en u zult leven.' Maar de wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen en vroeg aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?'

Nu volgt de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan, afgesloten met: 'wie van de drie voorbijgangers is volgens u de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?' De wetgeleerde zei: 'De man die zijn medelijden heeft getoond.' Toen zei Jezus tegen hem: 'Doet u dan voortaan net zo.'

(LUKAS 10:25-29, 36-37)